

Το «Κορωνοπτικό» - Καθεστώτα επιτήρησης στις μέρες της καραντίνας

Πηνελόπη Χριστοπούλου

Κοινωνιολόγος, Φοιτήτρια ΠΜΣ Ποινικών Επιστημών:
«Εγκληματολογία και Αντεγκληματική Πολιτική» (ΕΚΠΑ)

Tους τελευταίους μήνες τα περισσότερα κράτη του κόσμου, υπό τον φόβο της εξάπλωσης της πανδημίας του Covid-19, μετατράπηκαν σε σύγχρονα «Κορωνοπτικά», με τους κρατικούς μηχανισμούς να παίζουν τον ρόλο του –πανταχού παρόντος– επιτηρητή. Οι διάφορες κυβερνήσεις έσπευσαν να χρησιμοποιήσουν κάθε δυνατό μέσο εντοπισμού και αποκλεισμού των νοσούντων από Covid-19 και των πρόσφατων επαφών τους, με στόχο τον περιορισμό της πανδημίας στις χώρες τους. Κάποια από τα μέτρα επιτήρησης που πάρθηκαν ήταν: η παρακολούθηση της κυκλοφορίας στους δρόμους με drones ή τα μπλόκα των αστυνομικών Αρχών και του στρατού, η αποστολή μηνυμάτων SMS για σύντομες μετακινήσεις εκτός οικίας, η ενημέρωση για την γεωγραφική θέση των ατόμων –κυρίως όσων βρίσκονταν σε καραντίνα– μέσω εφαρμογών (apps) σε κινητά τηλέφωνα και τέλος η χρήση ηλεκτρονικών βραχιολιών για όσους τέθηκαν σε καραντίνα δεκατεσσάρων ημερών. Η μη τήρηση των παραπάνω

μέτρων, στις περισσότερες περιπτώσεις, συνοδεύοταν από πρόστιμα και σε ορισμένες χώρες από στερητικές της ελευθερίας ποινές.

Πιο συγκεκριμένα, στο Μπαχρέιν της Μέσης Ανατολής, στο Κουβέιτ, στην Νότια Κορέα, στο Χονγκ Κονγκ και στο Μουρμάνσκ της Ρωσίας οι ασθενείς με Covid-19 και τα άτομα που έφθαναν από το εξωτερικό, υποχρεώθηκαν να φορούν ηλεκτρονικό βραχιόλι το οποίο ενημέρωνε τις Αρχές για κάθε απομάκρυνσή τους από τις οικίες τους. Στο Μπαχρέιν, ο Mohammad Ali, επικεφαλής της Αρχής Πληροφοριών και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (iGA), εξήγγειλε ότι κάθε άτομο που περιορίζεται στο σπίτι του ή σε κυβερνητικά κέντρα καραντίνας θα πρέπει να φέρει το ηλεκτρονικό βραχιόλι, το οποίο είναι συμβατό με την εφαρμογή «BeAware», η οποία ειδοποιεί τους χρήστες σε περίπτωση που ήρθαν σε επαφή με επιβεβαιωμένα κρούσματα. Όσοι δεν συμμορφώθηκαν με τα μέτρα αντιμετώπισαν ποινές φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών ή πρόστιμα που κυμαίνονταν από 1.000 δηνάρια Μπαχρέιν (2.635 δολάρια ΗΠΑ) έως 10.000 δηνάρια (26.355 δολάρια ΗΠΑ) ή ακόμα και συνδυασμό αυτών των ποινών.

Ο υπουργός Εξωτερικών του Κουβέιτ Ahmad Nasser Al-Mohammad Al Sabah σε συνεννόηση με ομόλογους του στην Ιαπωνία και τις ΗΠΑ, ζήτησε την χρήση των ηλεκτρονικών βραχιολιών από τους επαναπατρισθέντες στη χώρα του, ώστε να διασφαλιστούν τα μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού. Ομοίως και στο Χονγκ Κονγκ, όσοι έφθαναν από το εξωτερικό τέθηκαν σε καραντίνα και ιατρική παρακολούθηση δύο εβδομάδων, με την υποχρέωση να γνωστοποιούν την τοποθεσία τους στην κυβέρνηση είτε μέσω εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων, όπως το WeChat και το WhatsApp, είτε συμφωνώντας να φορέσουν ηλεκτρονικό βραχιολάκι, το οποίο ήταν συνδεδεμένο με την εφαρμογή «StayHomeSafe». Όσοι δεν συμμορφώνονταν με το μέτρο ή έδιναν ψευδείς πληροφορίες στο Υπουργείο Υγείας τιμωρούνταν με πρόστιμο 5000 HKD (644 \$) ή με φυλάκιση έξι μηνών.

Στη Νότια Κορέα, όσοι έρχονταν σε επαφή με επιβεβαιωμένα κρούσματα και όσοι εισέρχονταν στη χώρα από το εξωτερικό έμπαιναν σε καραντίνα δεκατεσσάρων ημερών. Σε όσους δεν ακολουθούσαν αυστηρά τους κανόνες της καραντίνας, τοποθετούνταν ηλεκτρονικά βραχιολάκια, με τα οποία ειδοποιούνταν οι αρχές κάθε φορά που το άτομο προσπαθούσε να φύγει από τον χώρο του περιορισμού του. Επιπλέον, εκείνοι που αψήφισαν τους κανόνες, εν μέσω καραντίνας, αντιμετώπισαν ποινές φυλάκισης έως και ενός έτους ή πρόστιμα έως δέκα εκατομμύρια γουόν (7.540 ευρώ). Οι περιφερειακές αρχές της Ρωσίας, στις 13 Απριλίου του 2020, έκαναν παραγγελία ηλεκτρονικών βραχιολιών για την παρακολούθηση ασθενών που βρίσκονταν σε καραντίνα σε μια μικρή τοπική κοινότητα στο Μουρμάνσκ.

Εκτός από τα ηλεκτρονικά βραχιόλια, οι κυβερνήσεις για την συστηματικότερη επιτήρηση των νοσούντων από Covid-19, προέτρεψαν τους πολίτες να κάνουν χρήση ορισμένων εφαρμογών (apps) μέσω του κινητού τους τηλεφώνου. Οι συγκεκριμένες εφαρμογές χρησίμευσαν είτε για να επιβεβαιώσουν πως τα άτομα ακολουθούν πιστά τους κανόνες αυτο-περιορισμού, είτε για να εντοπίσουν τυχόν επαφές τους με επιβεβαιωμένα κρούσματα. Για παράδειγμα, ο πρωθυπουργός Μπέντζαμιν Νετανιάχου του Ισραήλ εξουσιοδότησε τον Οργανισμό Εσωτερικής Ασφάλειας της χώρας, «Shin Bet», να εκμεταλλευτεί μια τεράστια σειρά δεδομένων κινητής τηλεφωνίας για να εντοπίσει τις κινήσεις όσων έχουν προσβληθεί από τον Covid-19 και όσων ήρθαν σε επαφή μαζί τους. Οι πολίτες που ήρθαν σε επαφή με ένα επιβεβαιωμένο κρούσμα για δέκα ή περισσότερα λεπτά εντός μιας απόστασης δύο μέτρων, ενημερώνονταν με γραπτό μήνυμα πως πρέπει να τεθούν σε καραντίνα μέχρι μια συγκεκριμένη ημερομηνία. Όσοι δεν συμμορφώνονταν με τα παραπάνω αντιμετώπιζαν ποινή φυλάκισης έως έξι μηνών, συνοδευόμενη από απαγόρευση επισκέψεων στις φυλακές και τους χώρους κράτησης ακόμη και από τους δικηγόρους τους.

Παρομοίως, η κυβέρνηση της Σιγκαπούρης εισήγαγε την εφαρμογή TraceTogether, για την ιχνηλάτηση των επαφών των επιβεβαιωμένων κρουσμάτων. Η εφαρμογή, λειτουργεί μέσω Bluetooth, ανταλλάσοντας σήματα μικρής απόστασης με άλλους χρήστες της ίδιας εφαρμογής, δημιουργώντας μια βάση δεδομένων για την παρακολούθηση των πιθανών φορέων του COVID-19. Οι προγραμματιστές του TraceTogether υποστήριξαν πως οι ταυτότητες των χρηστών θα ανωνυμοποιηθούν και ότι η εφαρμογή δεν καταγράφει την τοποθεσία, αλλά την εγγύτητα μεταξύ των χρηστών χρησιμοποιώντας Bluetooth και όχι GPS. Από την άλλη, η Ιρανική κυβέρνηση προέτρεψε τους πολίτες να εγκαταστήσουν στα κινητά τους τηλέφωνα μια εφαρμογή που θα μπορούσε να προσδιορίσει εάν οι χρήστες της και τα αγαπημένα τους πρόσωπα μολύνθηκαν από τον ιό. Ωστόσο, υπήρξαν αρκετοί ισχυρισμοί πως η εφαρμογή τελικά εντόπιζε την τοποθεσία του χρήστη, γι' αυτό και αφαιρέθηκε αμέσως από το «Play Store», λόγω παραβίασης των Όρων Παροχής Υπηρεσιών της Google. Αντίστοιχα, η κυβέρνηση Trump, στις ΗΠΑ, ήρθε σε συνεννόηση με το Facebook και την Google για τη χρήση συγκεντρωτικών, ανώνυμων δεδομένων τοποθεσίας, με στόχο την παρακολούθηση της νόσου τόσο σε κινητά τηλέφωνα iPhone, όσο και σε Android.

Η Κίνα συνεργαζόμενη με τις εταιρείες Alibaba και Tencent, δημιούργησε μια εφαρμογή που καταχώριζε τους χρήστες σε ομάδες χρωμάτων ανάλογα με τις επαφές τους τις τελευταίες δεκατέσσερις μέρες. Πιο συγκεκριμένα, στις εισόδους διαφόρων κτηρίων και σταθμών του μετρό εγκαταστάθηκαν μηχανήματα σάρωσης κωδικού QR και οι πολίτες υποχρεούνταν να σαρώνουν τον κωδικό μέσω της εφαρμογής στο κινητό τους. Έτσι τα άτομα ανάλογα με τις επαφές τους μπορούσαν να ενταχθούν σε μια ομάδα πράσινο, κίτρινο ή κόκκινο χρώμα. Τα

άτομα που κατατάσσονταν στην κατηγορία με το πράσινο χρώμα μπορούσαν να ταξιδέψουν ή να βγούν από το σπίτι, τα άτομα στην κίτρινη κατηγορία θεωρούνταν πιθανά κρούσματα και υποβάλλονταν σε καραντίνα επτά ημερών, ενώ τα άτομα της κόκκινης κατηγορίας ήταν τα επιβεβαιωμένα κρούσματα και έπρεπε να μείνουν σπίτι για δεκατέσσερις ημέρες.

Η κυβέρνηση της Ταϊβάν εισήγαγε έναν «ψηφιακό φράκτη» χρησιμοποιώντας δεδομένα κινητής τηλεφωνίας για να βεβαιωθεί πως όσοι έχουν τεθεί σε καραντίνα παραμένουν σπίτι. Τα άτομα υποχρεούνταν να αφήνουν τις συσκευές τους ενεργοποιημένες και καλούνταν αιφνιδιαστικά, μέσω τηλεφώνου, από τις αρχές για να επιβεβαιωθεί ότι δεν έχουν φύγει από τα σπίτια τους! Η Βόρεια Μακεδονία ήταν η πρώτη βαλκανική χώρα όπου κυκλοφόρησε μια εφαρμογή για smartphones, η οποία λειτουργεί μέσω Bluetooth και προειδοποιεί τους χρήστες για το αν έχουν έρθει σε επαφή με κάποιο επιβεβαιωμένο κρούσμα, με βάση την απόσταση μεταξύ των κινητών συσκευών τους. Η εφαρμογή ονομάστηκε «StopCorona!» και ήταν δωρεά από την εταιρεία λογισμικού Nextsense, ενώ από την πρώτη μέρα της κυκλοφορίας της εγκαταστάθηκε σε περισσότερες από 5.000 συσκευές.

Στην Ινδία και την Πολωνία οι πολίτες υποχρεούνταν να στέλνουν selfies στις αρχές για να δηλώσουν τον τόπο που βρίσκονται. Συγκεκριμένα, στην Νότια Ινδία όσοι βρίσκονταν σε καραντίνα έπρεπε να κατεβάσουν μια εφαρμογή στα τηλέφωνα τους, μέσω της οποίας τραβούσαν και έστελναν μια selfie, ανά ώρα, σε κυβερνητικούς αξιωματούχους από τις 7 π.μ. έως τις 10 μ.μ.. Αντίστοιχα, η πολωνική κυβέρνηση έθεσε σε καραντίνα δεκατεσσάρων ημερών όσους επέστρεψαν από το εξωτερικό, επιτηρώντας τους είτε μέσω απροσδόκητων επισκέψεων της αστυνομίας στην οικία τους, είτε μέσω της αποστολής «selfie» από την εφαρμογή «Home Karantine». Οι εφαρμογές και στις δύο περιπτώσεις έκαναν χρήση της γεωγραφικής τοποθεσίας του ατόμου, μέσω GPS και διέθεταν αναγνώριση προσώπου.

Ευρωπαϊκά κράτη, όπως οι Κάτω Χώρες, η Ισπανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο είτε εξέφρασαν ενδιαφέρον, είτε άρχισαν να αναπτύσσουν εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα, με σκοπό τον εντοπισμό και την απομόνωση όσων έχουν προσβληθεί από τον ιό. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ανακοινώθηκε ένα σχέδιο για την δημιουργία μιας εφαρμογής, που θα κάνει χρήση του Bluetooth, ώστε να ενημερώνει τους χρήστες εάν ήρθαν πρόσφατα σε επαφή με κάποιο επιβεβαιωμένο κρούσμα. Ο Ολλανδός Υπουργός Υγείας, αντίστοιχα, δήλωσε πως τουλάχιστον το 60% του πληθυσμού θα χρειαστεί να κατεβάσει μια παρόμοια εφαρμογή. Στην Ιταλία ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Domenico Arcuri ανακοίνωσε ότι θα υπάρξουν υποχρεωτικές εξετάσεις αίματος για τη δημιουργία ενός συστήματος «διαβατηρίων ανοσίας» (immunity passports).

Στην Ελλάδα, την Κύπρο και το Αζερμπαϊτζάν οι πολίτες υπό το καθεστώς της καραντίνας υποχρεούνταν να στέλνουν γραπτά μηνύματα (SMS) από το κινητό τους, σε έναν αριθμό που καθόρισε το κράτος, για τον έλεγχο της κυκλοφορίας. Στην Ελλάδα, όσοι πολίτες επιθυμούσαν να μετακινηθούν εκτός της οικίας τους, θα έπρεπε να φέρουν δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ή διαβατήριο και ένα πιστοποιητικό κυκλοφορίας είτε σε έντυπη μορφή, είτε με την μορφή μηνύματος SMS. Τα πρόστιμα για όσους δεν διέθεταν τα απαραίτητα έγγραφα κυμαίνονταν από 150 έως 300€. Στην Κύπρο, οι κάτοικοι κάτω των 65 ετών μπορούσαν να μετακινηθούν μόνο μια φορά την ημέρα ύστερα από λήψη άδειας μετακίνησης, κατόπιν αποστολής SMS. Πλήρης απαγόρευση κυκλοφορίας ίσχυε για άτομα άνω των 65 ετών και καθολική απαγόρευση της κυκλοφορίας από τις 21:00 μ.μ. μέχρι τις 06:00 π.μ., εκτός από τους εργαζόμενους που κατείχαν ειδικό έντυπο. Στο Αζερμπαϊτζάν, αντίστοιχα, οι πολίτες για να βγουν από τις οικίες τους όφειλαν να στείλουν γραπτό μήνυμα (SMS), ενώ οι μόνες μετακινήσεις που επιτρέπονταν ήταν είτε για επίσκεψη σε γιατρό, είτε για μετακίνηση σε φαρμακείο, καταστήματα με τρόφιμα, τράπεζα ή ταχυδρομείο, είτε για να παρευρεθούν στην κηδεία ενός συγγενή. Η άδεια μετακίνησης ίσχυε για δύο ώρες και μπορούσε να εκδοθεί μόνο μια φορά την ημέρα. Για τα άτομα άνω των 65 ετών ίσχυε πλήρης απαγόρευση κυκλοφορίας, ενώ το πρόστιμο για την κυκλοφορία εκτός οικίας, χωρίς την σχετική άδεια, ήταν 100 Manat.

Εκτός από την επιτήρηση των πολιτών μέσω των δεδομένων που συλλέγονταν από κινητά τηλέφωνα, οι κυβερνήσεις τουλάχιστον 25 χωρών αποφάσισαν τον έλεγχο της κυκλοφορίας μέσω drones, ρομπότ, συστημάτων παρακολούθησης CCTV με ικανότητα αναγνώρισης προσώπου, καθώς και μπλόκων με φυσική παρουσία αστυνομικών ή στρατιωτικών. Πιο συγκεκριμένα, η κυβέρνηση της Ρωσίας δήλωσε πως θα κάνει χρήση εφαρμογών για κινητά τηλέφωνα, συστημάτων παρακολούθησης CCTV με αναγνώριση προσώπου, κωδικών QR, δεδομένων κινητής τηλεφωνίας και πιστωτικών καρτών σε ένα μενού ψηφιακής παρακολούθησης. Στην Ισπανία χρησιμοποιήθηκαν drones, ρομπότ και λογισμικό αναγνώρισης προσώπου ώστε να περιοριστεί η κυκλοφορία στους δρόμους. Στην Γαλλία η αστυνομία προχώρησε σε εκτεταμένους ελέγχους, ενώ χρησιμοποιήθηκαν και drones, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι κάτοικοι τηρούν τους κανόνες ασφαλείας. Στις 18 Μαΐου 2020, όμως, το Γαλλικό Συμβούλιο της Επικρατείας κάλεσε την κυβέρνηση να σταματήσει αμέσως την επιτήρηση μέσω drones στο Παρίσι, καθώς θεώρησε πως πρόκειται για μια πρακτική επιτήρησης που αντιβαίνει στους κανόνες προστασίας των προσωπικών δεδομένων και σεβασμού της προσωπικής ζωής των πολιτών, ενώ ζήτησε και ευρύτερα την λήψη λιγότερων περιοριστικών μέτρων.

Στην Τυνησία ένα ρομπότ-αστυνομικός έκανε περιπολίες στους δρόμους της Τύνιδας, για να διασφαλίσει ότι οι άνθρωποι ακολουθούσαν τις οδηγίες που δόθηκαν μετά το «lockdown». Σε περίπτωση που εντόπιζε κάποιον να περπατά στους δρόμους, το ρομπότ, τον πλησίαζε και τον

ρωτούσε γιατί ήταν έξω! Στη συνέχεια, το άτομο έπρεπε να δείξει την ταυτότητά του και άλλα χαρτιά στην κάμερα του ρομπότ, ώστε οι αξιωματικοί που το χειρίζονταν να τα ελέγξουν. Στη Νότια Κορέα έγινε έλεγχος δεδομένων που προέρχονταν από τα GPS των κινητών τηλεφώνων των πολιτών, από τα αρχεία των πιστωτικών καρτών τους και από μαγνητοσκοπημένο υλικό μέσω των συστημάτων παρακολούθησης CCTV, με στόχο τον εντοπισμό και περιορισμό των ύποπτων κρουσμάτων. Στο Μπαγκλαντές, τα σώματα ασφαλείας και ο στρατός επέβλεπαν την τήρηση των κανόνων κοινωνικής αποστασιοποίησης με την φυσική τους παρουσία. Στο Καζακστάν, για τον έλεγχο της κυκλοφορίας στους δρόμους χρησιμοποιήθηκαν τεθωρακισμένα οχήματα, φράγματα και drones, ενώ απαγορεύτηκε η είσοδος και η έξοδος από το Nur-Sultan. Για την συλλογή των πληροφοριών έγινε χρήση φωτογραφικών μηχανών τοποθετημένων πάνω σε drones, με αισθητήρες ορατού και υπέρυθρου φωτός.

Όπως έγινε σαφές από την παραπάνω συνοπτική επισκόπηση των μέτρων που έλαβαν οι διάφορες κυβερνήσεις, ανά τον κόσμο, για την επιβολή και την επιτήρηση των καθεστώτων καραντίνας, η πανδημία του Covid-19 προσέφερε έδαφος για την άσκηση μιας εκτεταμένης «βιο-εξουσίας» εισάγοντας νέες τεχνολογίες επιτήρησης και νέα εποπτικά μέσα, για την «πειθάρχηση των σωμάτων» και τον «έλεγχο του πληθυσμού». Αυτή η νέα πανδημία απέδειξε πως τα συστήματα πειθάρχησης ενεργοποιούνται και –σε ορισμένες περιπτώσεις– αποδίδουν, όταν τίθεται εν κινδύνω η ανθρώπινη ζωή. Παρότι, όμως, μιλάμε για μια νέα πανδημία, οι τεχνικές διαχείρισής της παραπέμπουν έντονα στους κανόνες διαχείρισης ενός λοιμού κατά τον 17ο αιώνα, όπως περιγράφονται μέσα από το έργο του M. Foucault, «Επιτήρηση και Τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής». Επομένως, μπορεί να λεχθεί πως η ιστορία ανακυκλώνεται, όπως και οι τεχνικές άσκησης της «βιο-εξουσίας», ανεξαρτήτως των αιώνων που έχουν περάσει.

«Πρώτα πρώτα αυστηρή αστυνόμευση του χώρου: κλείσιμο της πόλης και φυσικά του χώρου ολόκληρου, απαγόρευση εξόδου.... Σε μια καθορισμένη μέρα, διατάσσονται όλοι να κλειστούν στα σπίτια τους: απαγορεύεται η έξοδος από αυτά... Κάθε οικογένεια θα πρέπει να έχει κάνει τις προμήθειές της... Αν χρειαστεί, οπωσδήποτε, η έξοδος από το σπίτι, θα βγαίνει με τη σειρά μόνο ένας κάθε φορά, αποφεύγοντας κάθε συνάντηση. Οι μόνοι που κυκλοφορούν είναι οι επόπτες, οι επίτροποι, οι στρατιώτες της φρουράς... Η καταγραφή της παθολογικής κατάστασης πρέπει να είναι εξακολουθητική και συγκεντρωτική. Η σχέση του καθενός με την αρρώστια του και με τον θάνατό του περνάει μέσα από τα κλιμάκια της εξουσίας, από την σχετική καταχώρηση στα κατάστιχά τους, από τις αποφάσεις που παίρνουν. Πέντε ή έξι μέρες μετά την αρχή της καραντίνας αρχίζει η απολύμανση των σπιτιών, ένα προς ένα...» (Φουκώ, Μ. (1989), *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: εκδ. Ραππα, σ. 259).

ΠΗΓΕΣ

Φουκώ, Μ. (1989). Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής. Αθήνα: εκδ. Ραππα.

<https://www.vicnews.com/news/covid-19-world-update-electronic-bracelets-for-quarantine-violators-massive-police-presence-in-france/>

<https://www.terra-drone.net/global/2020/04/09/kazakhstan-drones-patrol-coronavirus-covid-19-lockdown/>

<https://www.bbc.com/news/world-africa-52148639>

<https://www.amnesty.gr/news/articles/article/23201/covid-19-epitirisi-kai-i-apeili-sta-dikaiomata-mas?fbclid=IwAR03UnUiqVXQZMFSbN2JQbqaj3B0dax3bftLe9LDNGP7wuZJ2v7vyWlGcNm>

<https://www.businessinsider.com/spanish-police-using-drones-to-ask-people-stay-at-home-2020-3?r=US&IR=T>

<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/14/growth-in-surveillance-may-be-hard-to-scale-back-after-coronavirus-pandemic-experts-say>

<https://globalvoices.org/2020/04/10/azerbaijanis-required-to-send-sms-notification-before-leaving-homes/>

<https://www.news247.gr/koinonia/apagoreysi-kykloforias-pos-tha-ginei-live-eikona.7607557.html>

<https://popaganda.gr/newstrack/koronoios-pio-afstira-metra-kikloforias-stin-kipro/>

<https://balkaninsight.com/2020/04/16/north-macedonia-leads-region-in-covid-19-tracing-app/>

<https://www.buzzfeednews.com/article/pranavdixit/karnataka-coronavirus-quarantine-selfies>

<https://www.france24.com/en/20200320-selfie-app-to-keep-track-of-quarantined-poles>

<https://hackaday.com/2020/04/03/cellular-tracking-used-during-covid-19-pandemic/>

<https://www.latimes.com/world-nation/story/2020-03-24/coronavirus-singapore-trace-together>

<https://www.nytimes.com/2020/03/16/world/middleeast/israel-coronavirus-cellphone-tracking.html>

<https://www.nytimes.com/2020/03/01/business/china-coronavirus-surveillance.html>

<https://jornaleconomico.sapo.pt/en/news/covid-19-south-korea-will-wear-electronic-bracelet-for-anyone-who-violates-quarantine-574520>

<https://www.wearable-technologies.com/2020/04/bahrain-to-use-electronic-wristbands-to-monitor-covid-19-patients-in-quarantine/>

<https://www.arabnews.com/node/1661411/middle-east>

<https://www.highnorthnews.com/en/covid-19-arctic-dramatic-increase-russian-construction-site-introduces-ankle-bracelets-prevent>

<https://www.cnbc.com/2020/03/18/hong-kong-uses-electronic-wristbands-to-enforce-coronavirus-quarantine.html>

<https://www.vicnews.com/news/covid-19-world-update-electronic-bracelets-for-quarantine-violators-massive-police-presence-in-france/>

<https://www.aa.com.tr/en/europe/covid-19-deaths-in-italy-slow-as-lockdown-extended/1788431>

https://libertescherries.blogspot.com/2020/05/covid-19-le-conseil-detat-arrive-en.html?fbclid=IwAR26YRa0bVVRVIRpAtrbfxeD_TvivoxzzkEg-bWSRD7McLiNVYNjFsh3roE

<https://edition.cnn.com/2020/04/15/asia/china-coronavirus-qr-code-intl-hnk/index.html>